

Київський національний
університет будівництва
і архітектури

Навчально-методична рада

ПРОТОКОЛ

24.10.2024 № 2

Засідання НМР

Голова – Шпаков А.В.

Секретар – Скляров І.О.

Присутні: члени НМР (список додається)

Порядок денний

1. Про внесення змін до Положення про робочі програми освітніх компонент КНУБА.

Доповідач: начальник навчально-методичного відділу Скляров І.О.

2. Про внесення змін до Положення про публікацію електронних навчально-методичних видань у КНУБА.

Доповідач: начальник навчально-методичного відділу Скляров І.О.

3. Про затвердження електронних курсів на освітньому сайті КНУБА

Доповідач: начальник навчально-методичного відділу Скляров І.О.

4. Поточні справи:

1. СЛУХАЛИ:

1.1. Секретаря навчально-методичної ради, начальника навчально-методичного відділу КНУБА Склярова І.О. про внесення наступних змін до Положення про робочу програму освітніх компонент Київського національного університету будівництва і архітектури:

– замінити назву розділу «Витяг з робочого навчального плану» на: «Витяг з навчального плану».

ВИРІШИЛИ:

1.1 Затвердити внесення змін до Положення про робочу програму освітніх компонент КНУБА на засіданні Вченої ради.

2. СЛУХАЛИ:

2.1. Секретаря навчально-методичної ради, начальника навчально-методичного відділу КНУБА Склярова І.О. про внесення наступних змін до

Положення про публікацію електронних навчально-методичних видань у КНУБА:

– доповнити Розділ 2, п.2.3. Положення наступним текстом:

«Навчальні посібники, підручники видають за рекомендацією Вченої ради КНУБА після отримання грифу КНУБА та супроводжують такими матеріалами:

- електронна версія рукопису.
- витяг із протоколу засідання кафедри;
- витяг із протоколу засідання вченої ради факультету;
- витяг із протоколу засідання навчально-методичної ради університету;
- витяг із протоколу засідання вченої ради університету;
- рецензії на рукопис (дві зовнішні і одна внутрішня) з відповідями авторів на зауваження;
- позитивний висновок експертної комісії з контролю якості друкованої продукції КНУБА;
- копія робочої програми навчальної дисципліни;
- примірник титульного аркуша, підписаний авторами та гарантом освітньої програми;
- авторській договір про передачу невиключних майнових прав на використання твору.

Матеріали для оформлення електронного видання навчального посібника/ підручника подаються до навчально-методичного відділу автором (одним із авторів) особисто.»

ВИРІШИЛИ:

2.1 Затвердити внесення змін до Положення публікацію електронних навчально-методичних видань у КНУБА на засіданні Вченої ради.

3. СЛУХАЛИ:

3.1. Секретаря навчально-методичної ради, начальника навчально-методичного відділу КНУБА Склярова І.О. про перевірку та затвердження електронних курсів на освітньому сайті КНУБА

Перевірка виконується відповідно до наказу ректора КНУБА №168 від 07.07.2023, Положення про електронний навчально-методичний комплекс дисциплін та використання технологій дистанційного навчання в навчальному процесі.

ВИРІШИЛИ:

3.1. Схвалити електронні курси дисциплін та затвердити на Вченій раді університету за списком, що додається.

4. ПОТОЧНІ СПРАВИ:

4.1. СЛУХАЛИ: Про надання грифу КНУБА навчальному посібнику "Проектна справа у водогосподарському будівництві" для здобувачів вищої освіти за спеціальністю 194 «Гідротехнічне будівництво, водна інженерія та водні технології»

Автори: С.В. Величко, О.В. Дупляк.

Видання за кошти КНУБА.

Доповідач: Дупляк О.В.

ВИРІШИЛИ:

4.1. Навчальний посібник «Проектна справа у водогосподарському будівництві», автори: С.В. Величко, О.В. Дупляк, для здобувачів вищої освіти за спеціальністю 194 «Гідротехнічне будівництво, водна інженерія та водні технології», рекомендувати до видання з грифом КНУБА.

4.2. СЛУХАЛИ: 4. Про надання грифу КНУБА навчальному посібнику "Регіональне планування" для здобувачів вищої освіти за спеціальністю 191 «Архітектура та містобудування».

Автор: Ю.М. Палеха

Видання за власні кошти.

Доповідач: Третяк Ю.В.

ВИРІШИЛИ:

4.2. Навчальний посібник "Регіональне планування" автор Ю.М. Палеха для здобувачів вищої освіти за спеціальністю 191 «Архітектура та містобудування», рекомендувати до видання з грифом КНУБА.

4.3. СЛУХАЛИ: Про присвоєння грифу КНУБА навчальному посібнику "Сучасні проблеми архітектури та містобудування. В 2 частинах. 1 частина" для здобувачів вищої освіти за спеціальністю 191 «Архітектура та містобудування».

Автор Ю.М. Палеха

Видання за власні кошти.

Доповідач: Третяк Ю.В.

ВИРІШИЛИ:

4.3. Навчальний посібник "Сучасні проблеми архітектури та містобудування. В 2 частинах. 1 частина" для здобувачів вищої освіти за спеціальністю 191 «Архітектура та містобудування», автори: Ю.М. Палеха,

рекомендувати до видання з грифом КНУБА.

4.4. СЛУХАЛИ: Про присвоєння грифу КНУБА навчальному посібнику "Хмарні та GRID технології" для здобувачів вищої освіти за спеціальністю спеціальності 122 «Комп'ютерні науки».

Автори: Хроленко В.М., Голенков В.Г.

Видання за кошти КНУБА

Доповідач: Гончаренко Т.А.

ВИРІШИЛИ:

4.4. Навчальний посібник "Хмарні та GRID технології" автори Хроленко В.М., Голенков В.Г. для здобувачів вищої освіти за спеціальністю спеціальності 122 «Комп'ютерні науки», рекомендувати до видання з грифом КНУБА.

4.5. СЛУХАЛИ: Про присвоєння грифу КНУБА навчальному посібнику "Маркетингові аспекти в будівництві" для здобувачів вищої освіти за спеціальностями 075 «Маркетинг», 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність», 073 «Менеджмент».

Видання за власні кошти.

Автори: Захарченко П.В., Огороднік І.В., Дериземля С.С.

Доповідач: Самойленко А.А.

ВИРІШИЛИ:

4.5. Навчальний посібник "Маркетингові аспекти в будівництві" автори Захарченко П.В., Огороднік І.В., Дериземля С.С. для здобувачів вищої освіти за спеціальностями 075 «Маркетинг», 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність», 073 «Менеджмент», рекомендувати до видання з грифом КНУБА.

4.6. СЛУХАЛИ: Про видання конспекту лекцій «Технологічний супровід виготовлення монолітних бетонних і залізобетонних конструкцій: у 3 ч. – ч. 2. Транспортування бетонної суміші і бетонування монолітних бетонних конструкцій»

Автори: О.Ю. Бердник, Є.М. Петрикова, А.А. Майстренко, Н.О. Амеліна

Видання за кошти КНУБА

Доповідач: Майстренко А.А.

ВИРІШИЛИ:

4.6. Конспект лекцій «Технологічний супровід виготовлення монолітних

бетонних і залізобетонних конструкцій: у 3 ч. – ч. 2. Транспортування бетонної суміші і бетонування монолітних бетонних конструкцій», автори: О.Ю. Бердник, Є.М. Петрикова, А.А. Майстренко, Н.О. Амеліна, для здобувачів вищої освіти за спеціальністю 192 «Будівництво та цивільна інженерія», рекомендувати до видання.

4.7. СЛУХАЛИ: Члена НМР Перегуду Є.В. затвердження матеріалів змістового модуля "Теоретико-правові засади запобігання корупції та порядок застосування превентивних антикорупційних механізмів" на виконання Розпорядження №19 від 16.07.2024 р.

ВИРІШИЛИ:

3.7. Схвалити матеріали змістового модуля "Теоретико-правові засади запобігання корупції та порядок застосування превентивних антикорупційних механізмів" на виконання Розпорядження №19 від 16.07.2024 р. та внести до відповідних освітніх компонент.

Голова

Андрій ШПАКОВ

Секретар

Ігор СКЛЯРОВ

СПИСОК ЧЛЕНІВ НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНОЇ РАДИ

присутніх на засіданні ради 27 жовтня 2024 року.

1. Проф. Шпаков А.В.
2. Доц. Склярів І.О.
3. Доц. Пристайло М.О.
4. Проф. Максим'юк Ю.В.
5. Доц. Войтенко О.С.
6. Костеріна І. А.
7. Доц. Хараборська Ю.О.
8. Доц. Брідня Л.Ю.
9. Проф. Ковальська Г.Л.
10. Проф. Третяк Ю.В.
11. Доц. Сафронова О.О.
12. Проф. Тонкачєв Г.М.
13. Доц. Носенко В.С.
14. Доц. Ручківський В. В.
15. Проф.Тугай О.А.
16. Проф. Рижаківа Г.М.
17. Доц. Адаменко В.М.
18. Проф. Белєнкова О.Ю.
19. Доц. Іванова Т.М.
20. Проф. Юрченко В.В.
21. Доц. Трощинський Б.О.
22. Доц. Запривода А.В.
23. Проф. Веренич О.В.
24. Проф. Терєнтєв О.О.
25. Проф. Дєдов О.П.
26. Доц. Рашківський В.П.
27. Доц. Гончаренко Т.А.
28. Доц. Медведський Ю. В.
29. Доц. Іваннікова Г.В.
30. Доц. Михальова М.Ю.
31. Доц. Бондаренко О.П.
32. Доц. Гончар О.А.
33. Проф. Майстрєнко А.А.
34. Проф. Самойленко А.А.
35. Проф. Козирєв А.В.
36. Доц. Дупляк О.В.
37. Доц. Аргатєнко Т.В.
38. Проф. Сенчук М.П.
39. Проф. Касьянова О.М.
40. Доц. Габа К.О.
41. Доц. Апостолова-Сосса Л.О.
42. Проф. Перегуда Є.В.
43. Доц. Приймаченко О.В.
44. Доц. Азнаурян І.О.

Відсутні на засіданні:

45. Варга Джастін-Людвіг – Голова РСС
46. Павленко В. М. (спеціальність 131, 3 курс)
47. Морозюк Л.М.

Перелік затверджених електронних курсів на освітньому сайті КНУБА

№	Назва освітньої компоненти	Шифр спеціальності	Назва спеціальності	Назва освітньої програми	Вибіркова або обов'язкова	Освітній рівень	Кафедра	Викладач	Сторінка курсу
1	Математичний аналіз для АКІТ	174	Автоматизація, комп'ютерно-інтегровані технології та робототехніка	Автоматизація, комп'ютерно-інтегровані технології та робототехніка	обов'язкова	бакалавр	Інформаційних технологій проектування та прикладної математики	Безклубенко І.С., Баліна О.І.	https://org2.knuba.edu.ua/course/view.php?id=4909

Змістовий модуль
Теоретико-правові засади запобігання корупції та порядок застосування
превентивних антикорупційних механізмів

Лекція 1. Тлумачення понять українського законодавства з питань
запобігання корупції

1. Основна термінологія в антикорупційному законодавстві України.
2. Тлумачення та порівняльна характеристика понять “корупція”, “корупційне правопорушення”, “правопорушення, пов’язане з корупцією”.
3. Тлумачення понять “прямий керівник”, “непрямий керівник”, “безпосередній керівник”, “підлегла особа”.
4. Тлумачення та порівняльна характеристика понять «близькі особи» та «члени сім’ї».
5. Тлумачення поняття «неправомірна вигода» та її види.
6. Добросесність як ключова передумова запобігання корупції.

Лекція 2. Запобігання корупційним та пов’язаним з корупцією
правопорушенням і утримання від виконання незаконних рішень чи
доручень

1. Обмеження щодо використання службових повноважень та обмеження щодо одержання подарунків особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.
2. Обмеження щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.
3. Обмеження після припинення діяльності, пов’язаної з виконанням функцій держави, місцевого самоврядування.
4. Обмеження спільної роботи близьких осіб.
5. Утримання від виконання незаконних рішень чи доручень.

Лекція 1 Змістового модуля

Тлумачення понять українського законодавства з питань запобігання корупції

1. Основна термінологія в антикорупційному законодавстві України.
2. Тлумачення та порівняльна характеристика понять “корупція”, “корупційне правопорушення”, “правопорушення, пов’язане з корупцією”.
3. Тлумачення понять “прямий керівник”, “непрямий керівник”, “безпосередній керівник”, “підлегла особа”.
4. Тлумачення та порівняльна характеристика понять «близькі особи» та «члени сім’ї».
5. Тлумачення поняття «неправомірна вигода» та її види.
6. Добросесність як ключова передумова запобігання корупції.

1. Основна термінологія в антикорупційному законодавстві України

Закон України “Про запобігання корупції” (стаття 1) від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII містить перелік термінів, які вживаються в такому значенні:

антикорупційна експертиза - діяльність із виявлення в нормативно-правових актах, проектах нормативно-правових актів положень, які самостійно чи у поєднанні з іншими нормами можуть сприяти вчиненню корупційних правопорушень або правопорушень, пов’язаних з корупцією;

пряме підпорядкування - відносини прямої організаційної або правової залежності підлеглої особи від її керівника, в тому числі через вирішення (участь у вирішенні) питань прийняття на роботу, звільнення з роботи, застосування заохочень, дисциплінарних стягнень, надання вказівок, доручень тощо, контролю за їх виконанням.

державний орган - орган державної влади, в тому числі колегіальний державний орган, інший суб’єкт публічного права, незалежно від наявності статусу юридичної особи, якому згідно із законодавством надані повноваження здійснювати від імені держави владні управлінські функції, юрисдикція якого поширюється на всю територію України або на окрему адміністративно-територіальну одиницю;

неправомірна вигода - грошові кошти або інше майно, переваги, пільги, послуги, нематеріальні активи, будь-які інші вигоди нематеріального чи негрошового характеру, які обіцяють, пропонують, надають або одержують без законних на те підстав;

потенційний конфлікт інтересів - *наявність у особи приватного інтересу у сфері, в якій вона виконує свої службові чи представницькі повноваження, що може вплинути* на об’єктивність чи неупередженість прийняття нею рішень, або на вчинення чи невчинення дій під час виконання зазначених повноважень;

реальний конфлікт інтересів - *суперечність між приватним інтересом особи та її службовими чи представницькими повноваженнями, що впливає* на об’єктивність або неупередженість прийняття рішень, або на вчинення чи невчинення дій під час виконання зазначених повноважень;

спеціально уповноважені суб'єкти у сфері протидії корупції - органи прокуратури, Національної поліції, Національне антикорупційне бюро України, Національне агентство з питань запобігання корупції;

виборні особи - Президент України, народні депутати України, депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутати місцевих рад, сільські, селищні, міські голови;

Тлумачення та порівняльна характеристика понять “корупція”, “корупційне правопорушення”, “правопорушення, пов’язане з корупцією” будуть детально розглянуті в питанні 2 лекції.

Також наявне визначення поняття “близькі особи”. Тлумачення та порівняльна характеристика понять «близькі особи» та «члени сім’ї» будуть детально розглянуті в питанні 4 лекції.

2. Тлумачення та порівняльна характеристика понять “корупція”, “корупційне правопорушення”, “правопорушення, пов’язане з корупцією”

Термін «корупція» походить від латинського слова *corruptio* і означає «псування, розбещення, підкуп, продажність». Корупція існувала завжди і є притаманною будь-якій державі, однак її розміри і негативні впливи є досить різними.

Корупцію зазвичай поділяють на *низову* (або побутову, пов’язану із повсякденним життям громадян), *бюрократичну*, або *звичаєву* (що виникає при взаємодії громадян, підприємців із чиновниками нижчої та середньої ланки), *політичну* (корупційну поведінку осіб, які приймають політичні рішення, наприклад здійснюють підкуп виборців).

У науковій літературі існує багато визначень поняття «корупція». Так, корупція визначається як складне і багатоаспектне (економічне, політичне, правове, морально-психологічне) соціальне явище (М. І. Мельник, 2002).

Нобелівський лауреат доктор Аріас Санчес вважає, що «корупція – це таємна змова між державними службовцями і бізнесменами для досягнення протизаконних та аморальних переваг».

Британська енциклопедія вказує на те, що *корупція є неправомірною і неправовою поведінкою особи, яка має на меті отримання вигоди однією особою за рахунок іншої*. Вона існує за умов суспільної байдужості чи слабкості правоохоронних органів. У суспільствах, де дарування подарунків є певним ритуалом, розмежувальна лінія між тим, що прийнятно, а що ні, стирається.

Корупція не обмежується отриманням неправомірної вигоди (хабарництвом) і не зводиться тільки до підкупу виключно державних службовців. Корупція поширена в бізнесовому середовищі (приватному секторі), відносинах комерційних структур між собою та державними органами.

За період з 2014 по 2016 роки в питаннях запобігання корупції пройдений значний шлях і зроблено багато того, що вимагали як міжнародні організації, так і реалії сучасного часу. Те, що зроблено в Україні сьогодні, було ключовими рекомендаціями Групи держав проти корупції (GRECO) та ЄС, які включали в себе:

утворення антикорупційних інституцій, проведення реформ прокуратури, державної служби, створення систем контролю щодо запобігання конфлікту інтересів та добросовісності походження активів посадовців.

Відповідно до статей 5 та 6 Конвенції ООН проти корупції держави-учасниці повинні розробляти і здійснювати ефективну скоординовану політику щодо протидії корупції та утворити з цією метою спеціально уповноважений орган (органи). Відповідні рекомендації надані Україні Групою держав проти корупції (GRECO), Організацією економічної співпраці та розвитку (ОЕСР) та експертами ЄС.

Кожна Держава-учасниця, згідно з основоположними принципами своєї правової системи, розробляє й здійснює або проводить ефективну скоординовану політику протидії корупції, яка сприяє участі суспільства і яка відображає принципи правопорядку, належного управління державними справами й державним майном, чесності й непідкупності, прозорості й відповідальності (ст. 5 Конвенції ООН проти корупції).

Згідно із Цивільною конвенцією про боротьбу з корупцією (підписана 04.11.1999 року, Рада Європи) *"корупція" означає прямі чи опосередковані вимагання, пропонування, дачу або одержання хабара чи будь-якої іншої неправомірної вигоди або можливості її отримання, які порушують належне виконання будь-якого обов'язку особою, що отримує хабара, неправомірну вигоду чи можливість мати таку вигоду, або поведінку такої особи.*

Корупція високого рівня - зловживання повноваженнями високого рівня, що надає користь малій кількості осіб за рахунок витрат багатьох осіб, а також спричиняє серйозну та велику шкоду окремим особам та суспільству.

Виходячи з нормативних положень, *політику в сфері запобігання корупції* можна визначити як вектор політичної діяльності, який полягає в формуванні засадничих, найбільш загальних напрямів і способів впливу на суспільні відносини в цілому та соціальний феномен корупції, зокрема, чинники, які його породжують та підтримують, з метою скорочення проявів корупції і поставлення її під контроль спеціально уповноважених органів держави, а також формування негативного ставлення суспільства до корупційних проявів.

Тлумачення понять "корупція", "корупційне правопорушення", "правопорушення, пов'язане з корупцією" сформульовані в Науково-практичному коментарі до Закону України «Про запобігання корупції» за наук. ред. Хавронюка М.І. (Колектив авторів: Банчук О.А., Дудоров О.О., Луцик В.В., Попович В.П., Сорока О.В., Хавронюк М.І. Видавництво К.: Ваіте, 2018. – 472 с.).

У Законі «Про запобігання корупції» ключовими є поняття *«корупція»* і *«корупційне правопорушення»*. При цьому перше із цих понять визначає зміст другого – у визначенні поняття «корупційне правопорушення» міститься посилання на ознаки корупції. Іншими словами, коли ми говоримо про корупцію, то маємо на увазі ті або інші корупційні правопорушення. Поза їхніми конкретними складами корупції як юридичного феномену не існує.

У грудні 2015 р. Transparency International Україна та УДППЗ «Укрпошта» провели опитування населення, згідно з яким до «ТОП-10 найбільш проблем корупції» були віднесені, серед іншого, побори на ремонт в садочках і школах, благодійні внески в лікарнях і не передбачені законом платежі при оформленні закордонних паспортів. Насправді ці діяння відповідно до закону не є корупційними правопорушеннями, а деякі з них навіть не є незаконними. Інші діяння, навпаки, є корупційними правопорушеннями, але, через те, що вони поєднуються із вчиненням інших діянь, в суспільній свідомості можуть не ототожнюватися з корупцією. Наприклад, може йтися про несправедливе правосуддя – постановлення суддею завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали чи постанови. Але насправді замовне визнання судом виборів на ділянці такими, що не відбулися, розгляд справи про спадкування на користь однієї зі сторін, взяття під варту чи відмова у взятті під варту, швидке призначення справи до слухання, виключення з вироку «тяжких» статей – усе це корупційні правопорушення, коли вони містять ознаки корупції. Типові корупційні ризики і відповідні справжні корупційні правопорушення давно описано у спеціальних довідниках (Наприклад: Пособие USAID по оценке коррупции (2009); Руководство по диагностике [Checklists of corruption risks for different sectors (customs, health, political parties etc.) e.g. USAID (2009)).

Розглянемо зазначені два поняття в їхньому взаємозв'язку.

Відповідно до ст. 1 Закону «Про запобігання корупції», специфічними ознаками корупційного правопорушення є те, що:

- 1) воно містить ознаки корупції;
- 2) воно вчинене певним суб'єктом – особою, зазначеною в ст. 3 Закону;
- 3) за нього законом встановлено юридичну відповідальність певного виду – кримінальну, дисциплінарну та/або цивільно-правову.

Якщо друга і третя з цих ознак майже не потребують пояснень, то для відповіді на питання про те, чи містить діяння ознаки корупції, слід здійснити аналіз (розклад) поняття «корупція», яке міститься в ст. 1 Закону «Про запобігання корупції». Застосування цього наукового методу дає можливість установити наявність трьох форм корупції та ознак кожної з них (див. Табл. 1).¹

Таблиця 1. Форми корупції та їхні ознаки

Форми корупції	Ознаки корупції		
	Діяння	Неправомірна вигода	Суб'єкт
Перша	Використання службових повноважень чи пов'язаних із ними можливостей.	Неправомірна вигода як мета діяння.	Спеціальний – особа, зазначена в ст. 3 Закону
Друга	Прийняття неправомірної вигоди або	Неправомірна вигода як предмет (у разі прийняття) або мета	

¹ Отже, тільки перша і друга запропоновані законодавцем форми корупції є корупцією в класичному розумінні цього поняття – як використання певною особою свого службового становища і пов'язаних з ним можливостей для незаконного збагачення. Згідно з Резолюцією VIII Конгресу ООН із запобігання злочинності «Практичні заходи боротьби з корупцією» (Гавана, 1990 р.), корупція – це «порушення етичного (морального), дисциплінарного, адміністративного, кримінального характеру, що проявилось в протизаконному використанні суб'єктом корупційної діяльності свого службового становища». У міжнародній практиці існують й інші визначення корупції, найбільш стислим з яких є таке: «корупція – це зловживання владою для одержання особистої вигоди».

	прийняття її обіцянки/пропозиції для себе чи інших осіб.	(у разі обіцянки чи пропозиції).	
Третя	Обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у ст. 3 Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам	Неправомірна вигода як засіб схилення до протиправного використання службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей.	Будь-яка деліктоздатна особа

Отже, треба мати на увазі два важливих моменти:

1) *неправомірна вигода залежно від конкретних обставин може бути метою, засобом або предметом корупційного правопорушення.*

Так, у першій формі корупції неправомірна вигода є метою корупційного діяння, а коли ця мета досягнута (скажімо, в разі заволодіння службовою особою чужим майном за обставин, описаних у ст. 191 КК) – його предметом. Мається на увазі частина 2 статті 191 Кримінального кодексу України під назвою “Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем”.

Частина 2 статті 191 кодексу закріплює наступне:

Привласнення, розтрата або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем -

карається обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

У другій формі корупції, якщо службова чи інша відповідна особа приймає пропозицію, обіцянку, або просить чи вимагає неправомірну вигоду, то остання є метою її корупційного діяння, а неправомірна вигода, яку така особа одержує, є його предметом.

В третій формі корупції неправомірна вигода, коли її пропонують, обіцяють чи надають (*неправомірна вигода-підкуп*), як правило, є засобом вчинення корупційного діяння. Інша неправомірна вигода (яка міститься в словах «вчинення чи невчинення будь-якої дії на її користь чи користь третіх осіб», тобто передбачає послуги чи вигоди нематеріального характеру) – є метою, яку особа намагається досягти шляхом її (*тобто неправомірної вигоди*) обіцянки чи пропозиції, а якщо вона її (*тобто неправомірну вигоду*) одержує у відповідь, навзаєм першої, то предметом; може бути й інша ситуація (*неправомірна вигода-винагорода*), коли спочатку особа одержує неправомірну вигоду як предмет, а навзаєм передає відповідній особі іншу неправомірну вигоду – так само як предмет корупційного діяння.

2) *кількість суб'єктів корупції є різною залежно від її форми.* У першій формі корупції дієвою особою є лише один суб'єкт (той, що використовує свої

службові повноваження чи пов'язані з ними можливості). Для другої й третьої форм обов'язковою є наявність принаймні двох контрагентів (один – дає, обіцяє, пропонує, другий – бере, приймає обіцянку, пропозицію, просить чи вимагає) і можливою є присутність (співучасть) третіх і четвертих осіб. Друга й третя форми корупції є двома сторонами одного і того ж явища.

Поняття «корупційне правопорушення» слід відмежовувати від поняття «корупційний злочин», яке у формі переліку наведено в примітці до ст. 45 Кримінального кодексу України.

Кримінальними правопорушеннями, пов'язаними з корупцією, відповідно до цього Кодексу вважаються кримінальні правопорушення, передбачені статтями 366⁻², 366⁻³ цього Кодексу (ст. 45 Кримінального кодексу України).

Стаття 366⁻² називається “Декларування недостовірної інформації”, а стаття 366⁻³ називається “Неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування”.

3. Тлумачення понять “прямий керівник”, “непрямий керівник”, “безпосередній керівник”, “підлегла особа”

Визначення змісту поняття «пряме підпорядкування» має значення для правильного застосування ст. 27 Закону щодо обмеження спільної роботи близьких осіб. Це поняття слід відрізнити від суміжних понять.

У деяких законах визначено правила: начальником (керівником) є особа, яка має всю повноту розпорядчої влади стосовно підлеглих, повноваження втручатися в законну діяльність підлеглих, одноособово приймати рішення, видавати (видавати) накази та розпорядження, забезпечувати їх виконання та скасовувати їх, застосовувати заохочення і накладати дисциплінарні стягнення або порушувати клопотання про це перед старшим прямим начальником (керівником), усувати підлеглому від виконання службових обов'язків у разі вчинення грубого порушення ним службової дисципліни, контролювати стан службової дисципліни серед підлеглих та вживати заходів із запобігання вчиненню дисциплінарних правопорушень. При цьому усі начальники (керівники), як правило, є прямими, хоча існують і винятки, про що – нижче; будь-який начальник (керівник), якому працівник (службовець, військовослужбовець тощо) підпорядкований по службі (роботі) хоча б тимчасово, якщо про це оголошено наказом, вважається *прямим начальником* (керівником); *прямі* начальники (керівники) поділяються на *безпосередніх* начальників (керівників) та начальників (керівників) вищого рівня; найближчий за посадою до підлеглому прямий начальник (керівник) є *безпосереднім* начальником (керівником). Усі безпосередні начальники (керівники) є прямими, але не всі прямі – безпосередніми.

Крім того, існують і непрямі начальники (керівники). Найдетальніше їхній статус виписано в актах військового законодавства. Зокрема, йдеться про так званих начальників за військовим званням і начальників при тимчасовому спільному виконанні службових обов'язків. Ними є, наприклад, молодші офіцери – для солдатів і матросів будь-якої військової частини, а старші офіцери за військовим званням підполковник, капітан 2 рангу, майор, капітан 3 рангу – для

прапорщиків і мічманів, сержантів і старшин, солдатів і матросів будь-якої військової частини. У разі спільного виконання службових обов'язків військовослужбовцями, що за законом не підпорядковані один одному, і якщо їх службові відносини не визначені командиром (начальником), начальником є старший із них за посадою, а за рівних посад – старший за військовим званням (Детально про це див. пункти 32 і 34 Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України).

Відповідно до абз. третього ст. 1 Закону «пряме підпорядкування» означає відносини прямої організаційної або правової залежності підлеглої особи від її керівника. Далі наводяться конкретні ситуації, в яких може виявитися така залежність: через вирішення (участь у вирішенні – наприклад, шляхом внесення подання або погодження проекту наказу) питань прийняття на роботу, звільнення з роботи, застосування заохочень, дисциплінарних стягнень, надання вказівок, доручень, контролю за їх виконанням. Із застосуванням словосполучення «в тому числі» перелік цих ситуацій визначено законом як невичерпний. Іншими критеріями залежності можуть бути: можливість визначення обсягу службових повноважень особи, усунення її від виконання певного завдання чи виконання службових обов'язків взагалі, контролю за станом службової дисципліни серед підлеглих тощо.

З іншого боку, той факт, що одна посадова особа дає вказівки, доручення іншій та контролює їх виконання, ще не означає наявності саме прямого підпорядкування.

Так, прокурор відповідно до Кримінального процесуального кодексу України має слідчого в оперативному (тимчасово, в межах певного провадження), тобто в непрямому підпорядкуванні. Утім, зазначене не означає, що одна з цих осіб не повинна взяти відвід згідно зі ст. 80 КПК, якщо вони є близькими родичами, членами сім'ї тощо. Водночас керівник органу досудового розслідування є прямим начальником відповідного слідчого.

Керівник може не мати дисциплінарної влади щодо працівника, а лише мати владу давати йому вказівки і доручення, контролювати їхнє виконання, або, навпаки, може не втручатися у виконання працівником його безпосередніх службових обов'язків, а лише вирішувати питання про звільнення з роботи, застосування заохочень і дисциплінарних стягнень – все це залежить насамперед від складності структури того чи іншого органу, установи, організації.

Державний службовець, котрий обіймає посаду консультанта певного сектору, який входить до складу відділу, управління, департаменту певної установи, перебуває у відносинах прямого підпорядкування не лише із завідувачем сектору, а й з начальником відділу, керівником управління, департаменту та установи.

Пряма правова (але не організаційна) залежність є наявною й у випадках відносин подвійного підпорядкування.

Наприклад, голова місцевої державної адміністрації погоджує призначення на посаду та звільнення з посади керівників не підпорядкованих підприємств, установ та організацій, що належать до сфери управління органів виконавчої влади вищого рівня (п. 6 ст. 39 Закону «Про місцеві державні адміністрації»); начальник територіального управління Державної судової адміністрації за поданням голови місцевого суду призначає на посаду керівника апарату місцевого суду, його заступника та звільняє їх з посади, за поданням голови місцевого суду

застосовує до них заохочення або накладає дисциплінарні стягнення; присвоює керівнику апарату місцевого суду, його заступнику ранги державного службовця (ч. 4 ст. 154 Закону «Про судоустрій і статус суддів»). З цього випливає, що близькі особи не мають права працювати, наприклад, одна – на посаді керівника апарату місцевого суду, інша – на посаді начальника територіального управління ДСА.

Безпосереднім керівником не може бути визнана особа, яка лише бере участь у вирішенні питань прийняття на роботу, звільнення з роботи, але не уповноважена надавати вказівки, доручення, контролювати їх виконання тощо. Адже безпосередній керівник – це завжди особа, яка керує роботою підлеглого, а останній перебуває не тільки у правовій, а й в організаційній залежності від неї.

Прямим підпорядкуванням, як це випливає з мети, яку ставив законодавець при визначенні цього поняття (див. ст. 27 Закону), є *відносно постійне підпорядкування*. Йдеться про призначення особи на посаду *постійно або тимчасове призначення на період, який перевищує місячний строк*. Останнє випливає із ч. 2 ст. 27 Закону, згідно з якою в разі виникнення і добровільного не усунення обставин, що порушують обмеження щодо спільної роботи близьких осіб, у 30 чи 31-денний строк з моменту їх виникнення певні особи підлягають переведенню або звільненню. Відомо, що на практиці особи часто перебувають на посаді виконуючого обов'язки керівника певного органу, установи тощо протягом кількох місяців і навіть більше року. Це не повинно звільняти їх та їхніх підлеглих від обов'язку виконувати обмеження, встановлені у ст. 27 Закону.

У статтях 23, 24, 28, 29–35, 38, 42, 44, 49, 53 Закону застосовано поняття «підпорядкування», «підлеглий», «керівник». Тому поняття «пряме підпорядкування» слід відрізнити від поняття «*підпорядкування*»: пряме підпорядкування передбачає відносини прямої залежності підлеглої особи від її керівника, тоді як підпорядкування – відносини як прямої, так і непрямої залежності (організаційної чи правової).

Непряма правова залежність має місце, зокрема, у ситуації підпорядкування при зайнятті посади за спеціальним повноваженням. Йдеться про оперативне підпорядкування, тобто підпорядкування тільки з конкретних питань.

Крім наведеного вище прикладу щодо підпорядкування слідчого прокурору, є й інші приклади. Так, працівники правоохоронних органів, військовослужбовці та інші особи, які залучаються до антитерористичної операції, на час її проведення підпорядковуються керівнику оперативного штабу (ст. 13 Закону «Про боротьбу з тероризмом»); в разі спільного виконання конкретних службових обов'язків військовослужбовцями, що не підпорядковані один одному, якщо їх службові відносини не визначені командиром (начальником), начальником є старший із них за посадою, а за рівних посад – старший за військовим званням (ст. 34 Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України).

Непряма організаційна залежність – це залежність працівника від заступників керівника органу, установи, організації, заступників керівників департаменту, управління, відділу, сектору, в яких він працює, від керівників інших департаментів, управлінь, відділів, секторів: зазначені особи не вирішують питання щодо прийняття працівника на роботу, звільнення його з роботи, не застосовують до нього заохочення і дисциплінарні стягнення, не надають йому вказівки, доручення, не контролюють їх виконання. Водночас, ці особи можуть мати певний вплив на вирішення зазначених питань через їхню участь у конкурсних комісіях, у службових розслідуваннях, погодження ними певних документів, організацію

контролю виконання, інші службові можливості, але це не робить їх прямими керівниками (наприклад, не є прямим керівником для працівника юридичного управління керівник управління документообігу і контролю або для працівника господарського відділу – керівник відділу кадрів).

Підлеглою є особа, яка підпорядкована іншим певним особам, перебуває в залежності від них, а керівником (начальником), відповідно, – особа, яка уповноважена здійснювати організаційно-розпорядчі обов'язки і має той чи інший обсяг влади стосовно визначених осіб, який надає їй повноваження, тобто правову та/або організаційну можливість прямо або непрямо втручатися в законну діяльність підлеглих, віддавати їм накази та розпорядження, застосовувати до них заохочення і накладати на них дисциплінарні стягнення або порушувати клопотання про це перед старшим прямим керівником (начальником), вирішувати питання прийняття їх на роботу чи призначення на посаду та звільнення з роботи чи з посади або брати участь у вирішенні цих питань тощо.

Представники влади (скажімо, поліцейські, прокурори, працівники державних служб чи інспекцій, які не є керівниками (начальниками)), на відміну від керівників (начальників), здійснюють владу щодо невизначеного кола осіб.

4. Тлумачення та порівняльна характеристика понять «близькі особи» та «члени сім'ї»

Визначення змісту поняття «близькі особи» (абзац четвертий ст. 1) має значення, зокрема, для правильного застосування статей 23 (обмеження щодо одержання подарунків) і 27 (обмеження щодо спільної роботи близьких осіб) Закону «Про запобігання корупції». Це поняття не слід змішувати з поняттям «члени сім'ї».

Конституція України не оперує терміном «близькі особи». Розглядаючи це питання в контексті проведення спеціальної перевірки стосовно не лише особи, яка претендує на зайняття відповідної посади, а й осіб, які постійно проживають разом з першою і ведуть з нею спільне господарство, Конституційний суд України визнав неконституційним словосполучення «та близьких їй осіб», яке містилось в пунктах 2, 3 ч. 2 ст. 9 Закону «Про засади запобігання та протидії корупції» від 11 червня 2009 р. (Рішення №21-рп від 6 жовтня 2010 р. у справі про корупційні правопорушення та введення в дію антикорупційних законів). Це рішення він обґрунтував, зокрема, посиланням на ст. 32 Конституції України, згідно з якою ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією; не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди.

Водночас КС не визнав неконституційним застосування цього ж словосполучення у ст. 14 згаданого Закону, де йшлося про те, що не є конфіденційною та не може становити комерційну або банківську таємницю інформація про правочини, пов'язані з одержанням подарунків особами, уповноваженими на виконання функцій держави, або близькими їм особами, а також про працевлаштування, виконання робіт, надання послуг за цивільно-правовими угодами близьким особам.

Поняття «близькі особи», як воно визначено в Законі «Про запобігання корупції», розкривається через установлення ознак двох альтернативно передбачених груп таких осіб: 1) за будь-яких обставин близькими особами є визначені категорії близьких родичів, а саме: чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, рідний брат, рідна сестра, дід, баба, прадід, прабаба, внук, внучка, правнук, правнучка, зять, невістка, тесть, теща, свекор, свекруха, усиновлювач чи всиновлений, опікун чи піклувальник, особа, яка перебуває під опікою або піклуванням суб'єкта, зазначеного у ст. 3 Закону.

2) інші особи мають бути визнані близькими особами за умови сукупності таких трьох обов'язкових ознак: а) спільне проживання; б) пов'язаність спільним побутом і в) наявність взаємних прав та обов'язків із суб'єктом, зазначеним у ст. 3 Закону.

Із цього правила Закон робить виняток лише для осіб, взаємні права та обов'язки яких із суб'єктом не мають характеру сімейних (адже спільно з господарями можуть проживати і бути пов'язаними з ними спільним побутом гувернантка, няня, покоївка, кухар, охоронник, охоронець тощо). Це прямо випливає зі ст. 3 Сімейного кодексу України, де визначено: сім'ю складають особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки; сім'я створюється на підставі шлюбу, кровного споріднення, усиновлення, а також на інших підставах, не заборонених законом і таких, що не суперечать моральним засадам суспільства; подружжя вважається сім'єю і тоді, коли дружина та чоловік у зв'язку з навчанням, роботою, лікуванням, необхідністю догляду за батьками, дітьми та з інших поважних причин не проживають спільно.

Відсутність хоча б однієї із цих ознак свідчить про те, що особа не є близькою особою для вказаного суб'єкта і, відповідно, на неї не поширюються положення Закону щодо заборони на одержання подарунків і обмеження спільної роботи.

Водночас Закон акцентує, що близькими особами є й ті, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі. Тут враховано, що хоча проживання однією сім'єю жінки та чоловіка без шлюбу не є підставою для виникнення в них прав та обов'язків подружжя (ч. 2 ст. 21 СК), але є підставою для виникнення деяких інших обов'язків.

На відміну від поняття «близькі особи» поняття «*члени сім'ї*», яке визначено в передостанньому абзаці ст. 1 Закону, має інше юридичне значення. Зокрема:

- певним особам забороняється передавати в управління належні їм підприємства та корпоративні права на користь членів своєї сім'ї (ч. 1 ст. 36);

- ці особи не можуть укладати відповідні договори із суб'єктами підприємницької діяльності, торговцями цінними паперами та компаніями з управління активами, у яких працюють члени сім'ї таких осіб (ч. 4 ст. 36);

- у декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, мають зазначатися всі відповідні відомості не лише стосовно цієї особи, а й членів її сім'ї (ч. 1 ст. 46).

- в разі відмови члена сім'ї надати будь-які відомості чи їх частину для заповнення декларації суб'єкта декларування НАЗК проводить повну перевірку декларації, а також самостійно проводить повну перевірку інформації, яка підлягає

відображенню в декларації, щодо всіх членів сім'ї суб'єкта декларування (ч. 7 ст. 46 і ч. 1 ст. 50);

- НАЗК здійснює вибірковий моніторинг способу життя суб'єктів декларування з метою встановлення відповідності їх рівня життя наявним у них та членів їх сім'ї майну й одержаним ними доходам (ч. 1 ст. 51);

- в разі відкриття членом сім'ї суб'єкта декларування валютного рахунка в установі банку-нерезидента відповідний суб'єкт декларування зобов'язаний у десятиденний строк письмово повідомити про це НАЗК (ст. 52).

Відповідно, стосовно близьких осіб, які водночас не є членами сім'ї певного суб'єкта, зазначені положення Закону не застосовуються.

Таким чином, близькі особи, за умови спільного проживання, пов'язаності спільним побутом, наявності взаємних прав та обов'язків із суб'єктом, зазначеним у ст. 3 Закону (крім осіб, взаємні права та обов'язки яких не мають характеру сімейних), у т.ч. особи, які спільно проживають, але не перебувають у шлюбі, водночас є членами сім'ї цього суб'єкта.

З іншого боку, за тих же умов будь-які особи можуть бути членами сім'ї зазначеного суб'єкта, але при цьому не бути його родичами.

Не є членами однієї сім'ї особи, які перебувають у шлюбі, їхні діти, у т.ч. повнолітні, батьки, особи, які перебувають під опікою чи піклуванням згаданого вище суб'єкта, якщо вони: 1) проживають роздільно (в різних місцях) від нього або 2) хоча проживають в одному місці (наприклад, у різних квартирах багатоквартирного будинку, таунхаусу або дуплексу, чи в різних будинках, розташованих на одній земельній ділянці), але не спільно і не пов'язані з цим суб'єктом спільним побутом або 3) хоча проживають в одному будинку (одній квартирі), але не спільно (не ділять «стіл і ложе») та не пов'язані спільним побутом і не мають із зазначеним суб'єктом взаємних прав й обов'язків. Тим більше вказане стосується осіб, які взагалі не є родичами.

5. Тлумачення поняття «неправомірна вигода» та її види

Як впливає з тексту абз. сьомого ч. 1 ст. 1 Закону «Про запобігання корупції», а також п. 2 примітки до ст. 354 і примітки до ст. 364-1 Кримінального кодексу України, визначення неправомірної вигоди (далі також – НВ) у цих трьох нормах є ідентичними².

У подальшому розглядатимемо визначення НВ, наведене в ст. 1 Закону «Про запобігання корупції» та статтях 354 і 364-1 КК. Визначення змісту поняття «неправомірна вигода» (абз. сьомий ст. 1 Закону «Про запобігання корупції») має значення для правильного розуміння центральних понять цього Закону, а саме понять «корупція» і «корупційне правопорушення», а також для застосування статей 22 і 24 Закону щодо дотримання заборон і обмежень на одержання НВ та статей 8, 96-3–96-10, 354, 364, 364-1, 365-2, 368, 368-3–370 КК.

² Крім того, у примітці до ст. 368 КК є визначення НВ в значному, великому й особливо великому розмірах, яке має значення тільки для цієї статті. Розмір НВ «намертво» прив'язано до неоподаткованого мінімуму доходів громадян.

Зміст поняття «неправомірна вигода» визначають дві обов'язкових ознаки, відповідно до яких:

1) предметом НВ можуть бути лише³: грошові кошти та інше майно (окремо вони згадуються в статтях 20, 46, 54, 69, 73); переваги, пільги й послуги (згадуються також у статтях 20, 21, 28, 54); нематеріальні активи (згадуються також у статтях 46, 54 Закону); будь-які інші вигоди нематеріального чи негрошового характеру;

2) її обіцяють, пропонують, надають або одержують без законних на те підстав.

«Надана неправомірна перевага звичайно має економічний або фінансовий характер, однак може бути й нематеріальною. Важливо, аби правопорушник (чи будь-яка інша особа, як от, наприклад, родич) виявився в вигіднішому становищі, ніж перед здійсненням правопорушення, і аби таке поліпшення становища не було правомірним. Такі переваги можуть набувати, різних форм – наприклад, грошей, відпустки, позички, їжі і напоїв, більш швидкого розгляду справи, кращих перспектив службового росту абощо» (п. 37 Пояснювальної записки до Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією)⁴.

Визначимось зі змістом наведених вище ознак неправомірної вигоди.

Майно взагалі – це окрема річ або сукупність речей, які є об'єктом права власності і можуть бути предметом різних цивільно-правових (купівлі-продажу, дарування, найму тощо), так само, як і господарсько-правових (поставки, енергопостачання, комерційної концесії тощо) договорів; у цивільному праві майном як особливим об'єктом вважаються також майнові права та обов'язки (ст. 190 ЦК).

Як особливі види майна виділяють: нерухоме майно (зокрема, земельні ділянки, а також об'єкти, розташовані на земельній ділянці, переміщення яких є неможливим без їхнього знецінення та зміни призначення); тварини; підприємство як єдиний майновий комплекс; гроші (грошові кошти); валютні цінності; цінні папери.

У ст. 46 Закону «Про запобігання корупції», де йдеться про інформацію, що зазначається в декларації, законодавець намагався охопити будь-які види майна й серед них назвав: об'єкти нерухомості; цінне рухоме майно (транспортні засоби, інші самохідні машини й механізми); цінні папери (акції, облігації, чеки, сертифікати, векселі), інші корпоративні права; юридичних осіб; нематеріальні активи; доходи, у т.ч. у вигляді заробітної плати (грошового забезпечення), гонорари, дивіденди, проценти, роялті, страхові виплати, благодійну допомогу, пенсію, доходи від відчуження цінних паперів та корпоративних прав, подарунки; наявні грошові активи, у т.ч. кошти на банківських рахунках, позичені третім особам, активи у дорогоцінних (банківських) металах.

У п. «d» ст. 2 Конвенції ООН дано визначення поняття «майно» як будь-яких активів, матеріальних або нематеріальних, рухомих або нерухомих, виражених у речах або в правах, а також юридичних документів або активів, що підтверджують право власності на такі активи або інтерес у них.

У законодавстві міститься понад десять визначень поняття «грошові кошти». Переважно ці визначення створені для уніфікації бухгалтерського обліку й

³ Тут і далі – ці самі речі можуть бути як предметом, так і засобами та метою неправомірної вигоди.

⁴ Див.: http://crimcor.rada.gov.ua/komzloch/control/uk/publish/article.jsessionid=F3A149F998CA5D901366DEF8F6E8349E?art_id=49138&cat_id=46352

означають кошти, у т.ч. електронні: готівку – монети та банкноти, кошти на рахунках у банках і казначействі, депозити до запитання. Готівку передають й одержують «з рук у руки», а інші види грошових коштів – за допомогою чеків, дебетових карток та інших форм грошових переказів. Відповідно до ст. 192 ЦК грошами (грошовими коштами) є гривня й іноземна валюта.

Поняття **«цінні папери»** – це документи установленної форми з відповідними реквізитами, що посвідчують грошове або інше майнове право, визначають взаємовідносини емітента цінного папера (особи, яка видала цінний папір) і особи, яка має права на цінний папір, та передбачають виконання зобов'язань за таким цінним папером, а також можливість передачі прав на цінний папір та прав за цінним папером іншим особам (ст. 194 ЦК).

У ст. 195 ЦК виділяються такі групи цінних паперів:

- **пайові** – засвідчують участь у статутному капіталі, надають їхнім власникам право на участь в управлінні емітентом і одержання частини прибутку (у вигляді дивідендів та частини майна при ліквідації емітента);

- **боргові** – засвідчують відносини позики й передбачають зобов'язання емітента сплатити у визначений строк кошти, передати товари або надати послуги відповідно до зобов'язання;

- **похідні** – механізм їхнього розміщення та обігу пов'язано з правом на придбання чи продаж протягом строку, установленого договором, цінних паперів, інших фінансових та (або) товарних ресурсів;

- **товаророзпорядчі** – надають їхньому держателю право розпоряджатися майном, указаним у цих документах.

Переваги – це додаткові матеріальні чи інші вигоди, які суб'єкт має порівняно з іншими, які ставлять його в нерівне становище з іншими особами. Синоніми слова «переваги» – слова «пріоритет», «привілей», «першість» («першочерговість»), «вищість», «виключне право». Надання незаконних переваг означає, що їх надають особі, яка не має на них права, і при цьому може бути порушено інтереси інших осіб.

Переваги можуть полягати, зокрема, у праві на позачергове одержання матеріальних благ чи послуг або пільг, які належать особі за законом.

Наприклад, як отримання переваги може бути розцінене одержання квартири від держави особою, яка перебувала на обліку як така, що має право на першочергове одержання житла, але у відповідному списку таких осіб не була першою, тобто фактично одержала житло поза чергою. Інші приклади – значне зниження орендної плати за проживання в котеджі чи квартирі або плати за проживання в готелі, зниження процентних ставок по кредитах, або навпаки – невиправдано висока плата за офіційно дозволену роботу за сумісництвом (зокрема, викладацьку, наукову чи спортивно-суддівську).

Пільги – це звільнення різних категорій осіб від певних обов'язків, або, іншими словами, надання додаткових можливостей майнового чи немайнового характеру. **Майновими** є пільги, що надаються у виді додаткових виплат, повного або часткового звільнення окремих категорій громадян від обов'язкових платежів, а **немайновими** – у виді додаткових оплачуваних відпусток, скорочення робочого часу тощо (немайновими вони названі досить умовно). Неправомірною вигодою можна вважати обидва види пільг, адже жодних винятків чи уточнень закон не робить.

За категоріями осіб, яким устанавлюються пільги, останні можна поділити на: трудові (санаторно-курортне лікування, безкоштовний проїзд пасажирським міським та приміським транспортом); житлові (зменшення плати за житло, комунальні послуги, електроенергію, газ, паливо тощо); у галузі охорони здоров'я (забезпечення автомобілем, безплатне протезування); фінансово-кредитні (надання бюджетних кредитів та позик) тощо.

Право на пільги мають певні категорії осіб відповідно до законів «Про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ і деяких інших осіб та їх соціальний захист», «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», «Про прокуратуру», «Про Службу безпеки України», Основ законодавства про охорону здоров'я, Гірничого закону та десятків інших. Службова особа, уповноважена приймати рішення про надання пільги, має пов'язану з цим можливість зловживати своїм повноваженням на користь інших службових осіб чи їхніх близьких, зокрема в обмін на іншу неправомірну вигоду (за принципом «ти мені – я тобі»).

Наприклад, НВ може бути визнане надання за рішенням службової особи центру безоплатної вторинної правової допомоги такої допомоги особі, яка згідно зі ст. 14 Закону «Про безоплатну правову допомогу» не відноситься до її суб'єктів.

Відповідно до законодавства **послуги** – це здійснювана на замовлення споживача та з метою задоволення його особистих потреб діяльність з надання чи передачі споживачеві певного визначеного договором матеріального чи нематеріального блага (п. 17 ст. 1 Закону «Про захист прав споживачів»).

Серед послуг законодавство виділяє послуги з перевезення пасажирів та вантажів, мобільного зв'язку та доступу до мережі Інтернет, з технічного сервісу, в галузі охорони здоров'я, фінансові, соціальні, житлово-комунальні, освітні, ритуальні послуги тощо.

Статтями 901, 904, 906 Цивільного кодексу України передбачено договір про безоплатне надання послуг: замовник зобов'язаний відшкодувати виконавцеві лише витрати, необхідні для виконання договору, якщо вони є фактичними, а також коли неможливість виконати договір виникла з вини самого замовника або внаслідок непереборної сили. Більше того, виконавець повинен відшкодувати збитки, завдані невиконанням або неналежним виконанням такого договору.

До договорів про надання послуг відносять договори перевезення, зберігання та ін. (глава 63 ЦК). При цьому відповідно до ст. 901 ЦК, за договором про надання послуг замовник зобов'язується оплатити виконавцеві зазначену послугу, якщо інші не встановлено договором.

*Статті глави 63 ЦК передбачають, що **безумовно оплатними** є договори: перевезення вантажу, пасажирів, багажу, пошти (ст. 916); транспортного експедирування (ст. 931); зберігання, у т.ч. на товарному складі (ст. 957) і речі в ломбарді (ст. 968); з охорони (забезпечення недоторканності) особи (ст. 978); страхування (ст. 982); комісії (ст. 1013), управління майном, у т.ч. управління цінними паперами (ст. 1029). Водночас, **можуть бути безоплатними** договори: зберігання (статті 942, 946, 947), у т.ч. зберігання цінностей у банку (ст. 969), речей у камерах схову організацій, підприємств транспорту (ст. 972), у гардеробі організації (ст. 973), речей пасажирів під час його перевезення (ст. 974), речей у готелі (ст. 975), автотранспортних засобів (ст. 977), речей, що є предметом спору (ст. 976); доручення (ст. 1002).*

Із зазначеного випливає: якщо особа, вказана у ст. 3 Закону, одержала безоплатну послугу за договором, який відповідно до закону є традиційно безоплатним як для неї, так і для будь-яких інших осіб (скажімо, безоплатно

зберігала речі в готелі, а автомобіль – на готельній автостоянці), то ознак корупції в її діянні немає.

Проте, як неправомірна вигода (або подарунок) може розглядатися одержання особою, зазначеною в ст. 3 Закону, безоплатної послуги за договором, який відповідно до ЦК чи іншого закону: є безумовно оплатним; хоча і може бути безоплатним, але в цьому разі не існувало підстав робити виняток щодо безоплатності для цієї особи (йдеться, скажімо, про безкоштовне саме для цього пасажира перевезення залізничною платформою його автомобіля або про тривале виконання представником юридичної фірми обов'язків повіреного в інтересах згаданої особи).

Неправомірна вигода зазвичай має економічний або фінансовий характер, однак може бути і нематеріальною. Важливо, аби правопорушник (чи будь-яка інша особа, як-от близька особа) виявився в вигіднішому становищі, ніж перед здійсненням правопорушення, і аби таке поліпшення становища не було правомірним⁵. Тож словосполучення **«будь-які інші вигоди нематеріального чи негрошового характеру»** означає широкий спектр вигод.

Це можуть бути, наприклад: - більш швидкий розгляд певної справи або інші форми нематеріальної преференції; - позитивне висвітлення в ЗМІ; - прийняття на службу чи призначення на посаду без передбачених законом конкурсу чи спеціальної перевірки або шляхом порушення умов їх проведення, або створення кращих кар'єрних можливостей, включаючи підвищення по службі, «горизонтальне» переведення на посаду, кращу за тими чи іншими ознаками (наприклад, переведення з обласної прокуратури до столичної); - надання можливості вчитися в університеті дитині певної особи поза конкурсом або влаштування близької особи на престижну роботу; - не призначення службового розслідування чи дисциплінарного стягнення, не відсторонення від посади чи не звільнення зі служби за наявності підстав для цього; - сприяння у направленні в закордонне відрядження чи на підвищення кваліфікації; - дострокове присвоєння військового чи спеціального звання, рангу тощо, інше заохочення або подання для нагородження без законних чи належно обґрунтованих підстав для цього; - організація надання сексуальних послуг (послуг повії) або послуг кримінального характеру (зокрема, послуг злодія чи сутенера); - пригощання коштовною вечерею чи запрошення на ексклюзивний захід.

6. Добročесність як ключова передумова запобігання корупції

Рекомендації Ради ОЕСР з питань забезпечення державної добročесності “Добročесність на державному рівні” (дата не зазначена) є важливим документом в сфері забезпечення державної добročесності. В цьому документі, зокрема, зазначається наступне.

Традиційні підходи, засновані на створенні більшої кількості правил, їх більш суворому дотриманні та жорсткішому правозастосуванні, виявилися малоефективними. Стратегічною та сталою відповіддю на корупцію є державна добročесність.

Добročесність є одним з ключових стовпів політичних, економічних та соціальних структур і, таким чином, має важливе значення для економічного та соціального благополуччя і процвітання окремих осіб та суспільства в цілому.

⁵ Пояснювальна записка до Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією. – П. 37

Стратегія забезпечення державної доброчесності в Рекомендаціях ОЕСР полягає у наступному.

Рекомендації ОЕСР щодо забезпечення державної доброчесності надають політикам бачення стратегії забезпечення державної доброчесності. Вони переносять акцент зі спеціальних політик забезпечення доброчесності на контекстно-залежний, поведінковий, заснований на оцінці ризиків підхід з акцентом на культивування культури доброчесності в усьому суспільстві.

Рада ОЕСР для цілей цих Рекомендацій використовує наступне визначення державної доброчесності.

Державна доброчесність відноситься до послідовного узгодження та дотримання загальних етичних цінностей, принципів і норм для обстоювання суспільних інтересів та збереження їх пріоритетності над приватними інтересами в державному секторі.

Закон України “Про запобігання корупції” від 14.10.2014 № 1700-VII (з останніми змінами) не містить визначення поняття “доброчесність”.

Відповідно до статті 6 Закону України “Про освіту” від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII (з останніми змінами) засадами державної політики у сфері освіти та принципами освітньої діяльності є, зокрема, ***академічна доброчесність; нетерпимість до проявів корупції та хабарництва.***

На офіційному сайті Національного агентства з питань запобігання корупції зазначається наступна інформація.

Національне агентство з питань запобігання корупції є органом, який формує та координує антикорупційну політику в Україні, організовує **роботу з питань доброчесності (запобігання та виявлення корупції)** в державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах та організаціях.

Для цього НАЗК розробляє та впроваджує *антикорупційні стандарти*:

- взаємодіє з уповноваженими особами з питань запобігання та виявлення корупції, які працюють у державних органах, державних підприємствах, державних адміністраціях, органах місцевого самоврядування, цільових фондах та в юридичних особах, у яких не затверджуються антикорупційні програми;
- взаємодіє з викривачами корупції;
- взаємодіє з представниками сектору безпеки та оборони;
- проводить антикорупційні експертизи нормативно-правових актів;
- розробляє типові антикорупційні програми, погоджує антикорупційні програми державних органів, стежить за їх виконанням;
- перевіряє державні органи на виконання вимог антикорупційного законодавства;
- розглядає заяви про корупцію.

Для зручного доступу до інформації про осіб, які вчинили корупційні правопорушення, НАЗК адмініструє Єдиний державний реєстр осіб, які вчинили корупційні або пов’язані з корупцією правопорушення (Реєстр порушників).

Контрольні питання:

1. Дайте визначення поняття “антикорупційна експертиза”.

2. Дайте тлумачення змісту поняття “корупція високого рівня”.
3. Що мається на увазі під визначенням поняття “державна доброчесність” у Рекомендаціях Ради ОЕСР з питань забезпечення державної доброчесності “Доброчесність на державному рівні”?
4. Перерахуйте категорії осіб, які відносяться до виборних осіб.
5. Порівняльна характеристика понять “корупція”, “корупційне правопорушення”, “правопорушення, пов’язане з корупцією”.
6. Розкрийте зміст понять “прямий керівник”, “непрямий керівник”, “безпосередній керівник”, “підлегла особа”.
7. Співвідношення понять “члени сім’ї” та “близькі особи”.
8. Назвіть три основних форми корупції та їх ознаки.
9. Характеристика понять “неправомірна вигода”, “подарунок” та “приватний інтерес” та їх співвідношення.
10. Які антикорупційні стандарти розробляє та впроваджує Національне агентство з питань запобігання корупції ?

Список використаних джерел

1. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1700-VII. (із змін.) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>.
2. Конвенція Організації Об’єднаних Націй проти корупції, підписана 31.10.2003 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text
3. Цивільна конвенція про боротьбу з корупцією (підписана 04.11.1999 року, Рада Європи). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_102#Text
4. Про освіту: Закон України від 5 вересня 2017 р. № 2145-VIII. (із змін.) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
5. Рекомендації Ради ОЕСР з питань забезпечення державної доброчесності “Доброчесність на державному рівні” URL: <https://nazk.gov.ua/uk/standarty-dobrochesnosti/>
6. Науково-практичний коментар до Закону України «Про запобігання корупції». Організація з безпеки та співробітництва в Європі. Координатор проектів в Україні / Наук. ред. Хавронюк М.І. – К.: Ваїте, 2018. – 472 с.
7. Запобігання корупції. Підручник. За загальною редакцією Б. М. Головкина. Харків, «Право», 2019
8. Основні засади запобігання корупції / М. В. Романов; ГО «Харківська правозахисна група». – Харків: ТОВ «Видавництво „Права людини“», 2017. – 176 с.
9. Термінологічний словник з питань запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму, фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення та корупції / Чубенко А. Г., Лошицький М. В., Павлов Д. М., Бичкова С. С., Юнін О. С. – К.: Ваїте, 2018. – 826 с.
10. Доброчесність та запобігання корупції. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/zapobigannya-ta-vyyavlennya-koruptsiyi/>

Лекція 2 Змістового модуля

Запобігання корупційним та пов'язаним з корупцією правопорушенням і утримання від виконання незаконних рішень чи доручень

1. Обмеження щодо використання службових повноважень та обмеження щодо одержання подарунків особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.
2. Обмеження щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.
3. Обмеження після припинення діяльності, пов'язаної з виконанням функцій держави, місцевого самоврядування.
4. Обмеження спільної роботи близьких осіб.
5. Утримання від виконання незаконних рішень чи доручень.

Обмеження щодо використання службових повноважень та обмеження щодо одержання подарунків особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування

Стаття 22 Закону України “Про запобігання корупції” від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII містить *обмеження щодо використання службових повноважень чи свого становища*. Зокрема, особам, зазначеним у частині першій статті 3 цього Закону, забороняється використовувати свої службові повноваження або своє становище та пов'язані з цим можливості з метою одержання неправомірної вигоди для себе чи інших осіб, у тому числі використовувати будь-яке державне чи комунальне майно або кошти в приватних інтересах.

Стаття 23 Закону містить обмеження щодо одержання подарунків.

Зокрема відповідно до ч. 1 ст. 23 Закону особам, зазначеним у пунктах 1, 2 частини першої статті 3 цього Закону, забороняється безпосередньо або через інших осіб вимагати, просити, одержувати подарунки для себе чи близьких їм осіб від юридичних або фізичних осіб:

1) у зв'язку із здійсненням такими особами діяльності, пов'язаної із виконанням функцій держави або місцевого самоврядування;

2) якщо особа, яка дарує, перебуває в підпорядкуванні такої особи.

Розглянемо ще раз які саме особи перераховані у пунктах 1, 2 частини першої статті 3 Закону України “Про запобігання корупції”.

Відповідно до ч. 1 ст. 3 Закону суб'єктами, на яких поширюється дія цього Закону, є:

1) особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування:

а) Президент України, Голова Верховної Ради України, його Перший заступник та заступник, Прем'єр-міністр України, Перший віце-прем'єр-міністр України, віце-прем'єр-міністри України, міністри, інші керівники центральних органів виконавчої влади, які не входять до складу Кабінету Міністрів України, та

їх заступники, Голова Служби безпеки України, Генеральний прокурор, Голова Національного банку України, його перший заступник та заступник, Голова та інші члени Рахункової палати, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Уповноважений із захисту державної мови, Голова Верховної Ради Автономної Республіки Крим, Голова Ради міністрів Автономної Республіки Крим;

б) народні депутати України, депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутати місцевих рад, сільські, селищні, міські голови;

в) державні службовці, посадові особи місцевого самоврядування;

г) військові посадові особи Збройних Сил України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України та інших утворених відповідно до законів військових формувань, крім військовослужбовців строкової військової служби, курсантів вищих військових навчальних закладів, курсантів вищих навчальних закладів, які мають у своєму складі військові інститути, курсантів факультетів, кафедр та відділень військової підготовки;

г) судді, судді Конституційного Суду України, Голова, заступник Голови, члени, інспектори Вищої ради правосуддя, посадові особи секретаріату Вищої ради правосуддя, Голова, заступник Голови, члени, інспектори Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, посадові особи секретаріату цієї Комісії, посадові особи Державної судової адміністрації України, присяжні (під час виконання ними обов'язків у суді);

д) особи рядового і начальницького складу державної кримінально-виконавчої служби, податкової міліції, особи начальницького складу органів та підрозділів цивільного захисту, Державного бюро розслідувань, Національного антикорупційного бюро України;

е) посадові та службові особи органів прокуратури, Служби безпеки України, Державного бюро розслідувань, Національного антикорупційного бюро України, дипломатичної служби, державної лісової охорони, державної охорони природно-заповідного фонду, центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику, і центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну митну політику;

є) Голова, заступник Голови Національного агентства з питань запобігання корупції;

ж) члени Центральної виборчої комісії;

з) поліцейські;

и) посадові та службові особи інших державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим;

і) члени державних колегіальних органів, у тому числі уповноважені з розгляду скарг про порушення законодавства у сфері публічних закупівель;

ї) Керівник Офісу Президента України, його Перший заступник та заступники, уповноважені, прес-секретар Президента України;

й) Секретар Ради національної безпеки і оборони України, його помічники, радники, помічники, радники Президента України (*крім осіб, посади яких належать до патронатної служби та які обіймають їх на громадських засадах*);

к) члени правління Фонду соціального страхування України, Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття, Пенсійного фонду, Наглядової ради Пенсійного фонду;

л) службовці Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку;

{Пункт 1 частини першої статті 3 доповнено підпунктом "л" згідно із Законом № 3585-IX від 22.02.2024}

2) особи, які для цілей цього Закону прирівнюються до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування:

а) посадові особи юридичних осіб публічного права, які не зазначені у пункті 1 частини першої цієї статті, члени Ради Національного банку України (крім Голови Національного банку України), особи, які входять до складу наглядової ради державного банку, державного підприємства або державної організації, що має на меті одержання прибутку, господарського товариства, у статутному капіталі якого більше 50 відсотків акцій (часток) належать державі, члени Ради нагляду за аудиторською діяльністю Органу суспільного нагляду за аудиторською діяльністю, які не є особами, зазначеними у пункті 1 частини першої цієї статті, посадові особи та інспектори Інспекції із забезпечення якості Органу суспільного нагляду за аудиторською діяльністю, члени Ради Аудиторської палати України, посадові особи Аудиторської палати України та працівники комітету з контролю якості аудиторських послуг Аудиторської палати України та комітетів з контролю якості аудиторських послуг професійних організацій аудиторів та бухгалтерів, **Голова, заступники Голови, інші члени Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти, крім обраних з числа здобувачів вищої освіти та представників всеукраїнських об'єднань організацій роботодавців, а також посадові особи секретаріату Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти;**

б) особи, які не є державними службовцями, посадовими особами місцевого самоврядування, але надають публічні послуги (аудитори, нотаріуси, приватні виконавці, оцінювачі, а також експерти, арбітражні керуючі, незалежні посередники, члени трудового арбітражу, третейські судді під час виконання ними цих функцій, інші особи, визначені законом);

в) представники громадських об'єднань, наукових установ, навчальних закладів, експертів відповідної кваліфікації, інші особи, які входять до складу конкурсних та дисциплінарних комісій, утворених відповідно до Закону України "Про державну службу", Закону України "Про службу в органах місцевого самоврядування", інших законів (крім іноземців-нерезидентів, які входять до складу таких комісій), Громадської ради доброчесності, утвореної відповідно до Закону України "Про судоустрій і статус суддів", і при цьому не є особами, зазначеними у пункті 1, підпункті "а" пункту 2 частини першої цієї статті;

г) особи, визнані такими, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархами) відповідно до Закону України "Про запобігання загрозам національній безпеці, пов'язаним із надмірним впливом осіб, які мають значну економічну або політичну вагу в суспільному житті (олігархів)";

г) голови та члени медико-соціальних експертних комісій, а також голови, їх заступники, члени та секретарі позаштатних постійно діючих військово-лікарських і лікарсько-льотних комісій, які при цьому не є особами, зазначеними у пункті 1 частини першої цієї статті;

Варто зазначити, що пункт 2 частини першої статті 3 доповнено підпунктом "г" згідно із Законом № 3384-IX від 20.09.2023; із змінами, внесеними згідно із Законом № 3621-IX від 21.03.2024.

Таким чином, вищезазначеним особам забороняється безпосередньо або через інших осіб вимагати, просити, одержувати подарунки для себе чи близьких їм осіб від юридичних або фізичних осіб:

1) у зв'язку із здійсненням такими особами діяльності, пов'язаної із виконанням функцій держави або місцевого самоврядування;

2) якщо особа, яка дарує, перебуває в підпорядкуванні такої особи.

Відповідно до ч. 2 ст. 23 Закону України “Про запобігання корупції” особи, зазначені у пунктах 1, 2 частини першої статті 3 цього Закону, можуть приймати подарунки, які відповідають загально визначеним уявленням про гостинність, крім випадків, передбачених частиною першою цієї статті, якщо вартість таких подарунків одноразово *не перевищує двох прожиткових мінімумів* для працездатних осіб, встановлених на день прийняття подарунка, а сукупна вартість таких подарунків, отриманих від однієї особи (групи осіб) протягом року, *не перевищує чотирьох прожиткових мінімумів* для працездатних осіб, встановлених на 1 січня року, в якому прийнято подарунки.

Передбачене цією частиною обмеження щодо вартості подарунків не поширюється на подарунки, які:

1) даруються близькими особами;

2) одержуються як загальнодоступні знижки на товари, послуги, загальнодоступні виграші, призи, премії, бонуси.

3) одержуються як відшкодування або покриття витрат на службове відрядження, якщо таке відшкодування або покриття витрат здійснюється за рахунок коштів державного чи місцевого бюджету, коштів міжнародних міжурядових організацій, коштів міжнародної технічної допомоги, а також коштів організатора (співорганізатора) заходу, для участі в якому особа перебуває у службовому відрядженні.

Варто зазначити, що частину другу статті 23 Закону “Про запобігання корупції” доповнено абзацом п'ятим згідно із Законом № 3384-IX від 20.09.2023.

Згідно із ч. 3 ст. 23 Закону подарунки, одержані особами, зазначеними у пунктах 1, 2 частини першої статті 3 цього Закону, як подарунки державі, Автономній Республіці Крим, територіальній громаді, державним або комунальним підприємствам, установам чи організаціям, є відповідно державною або комунальною власністю і передаються органу, підприємству, установі чи організації у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.

Частина 4 статті 23 Закону закріплює, що рішення, прийняті особою, зазначеною у пунктах 1, 2 частини першої статті 3 цього Закону, на користь особи, від якої вона чи її близькі особи отримали **протягом останніх трьох років**

подарунок, вважаються такими, що прийняті **в умовах реального конфлікту інтересів**, і на такі рішення поширюються положення статті 67 цього Закону.

Розглянемо статтю 67 Закону (Незаконні акти та правочини), на яку посилається частина 4 статті 23 Закону.

Частина 1 статті 67 Закону закріплює, що нормативно-правові акти, рішення, видані (прийняті) з порушенням вимог цього Закону, підлягають скасуванню органом або посадовою особою, уповноваженою на прийняття чи скасування відповідних актів, рішень, або можуть бути визнані незаконними в судовому порядку за заявою заінтересованої фізичної особи, об'єднання громадян, юридичної особи, прокурора, органу державної влади, зокрема Національного агентства, органу місцевого самоврядування.

Орган або посадова особа надсилає до Національного агентства з питань запобігання корупції **протягом трьох робочих днів** копію прийнятого рішення про скасування або одержаного для виконання рішення суду про визнання незаконними відповідних актів або рішень.

Відповідно до ч. 2 ст. 67 Закону правочин, укладений внаслідок порушення вимог цього Закону, може бути визнаний недійсним.

Стаття 24 Закону України “Про запобігання корупції” називається “Запобігання одержанню неправомірної вигоди або подарунка та поводження з ними”. Розглянемо яким чином здійснюються відповідні заходи.

Частина 1 статті 24 Закону закріплює, що особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, прирівняні до них особи у разі надходження пропозиції щодо неправомірної вигоди або подарунка, незважаючи на приватні інтереси, зобов'язані невідкладно вжити таких заходів:

- 1) відмовитися від пропозиції;
- 2) за можливості ідентифікувати особу, яка зробила пропозицію;
- 3) залучити свідків, якщо це можливо, у тому числі з числа співробітників;
- 4) письмово повідомити про пропозицію безпосереднього керівника (за наявності) або керівника відповідного органу, підприємства, установи, організації, спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції.

Відповідно до ч. 2 ст. 24 Закону якщо особа, на яку поширюються обмеження щодо використання службового становища та щодо одержання подарунків, виявила у своєму службовому приміщенні чи отримала майно, що може бути неправомірною вигодою, або подарунок, вона зобов'язана невідкладно, але **не пізніше одного робочого дня**, письмово повідомити про цей факт свого безпосереднього керівника або керівника відповідного органу, підприємства, установи, організації.

Про виявлення майна, що може бути неправомірною вигодою, або подарунка складається акт, який підписується особою, яка виявила неправомірну вигоду або подарунок, та її безпосереднім керівником або керівником відповідного органу, підприємства, установи, організації.

У разі якщо майно, що може бути неправомірною вигодою, або подарунок виявляє особа, яка є керівником органу, підприємства, установи, організації, акт про виявлення майна, що може бути неправомірною вигодою, або подарунка підписує ця особа та особа, уповноважена на виконання обов'язків керівника

відповідного органу, підприємства, установи, організації у разі його відсутності.

Варто зазначити, що згідно ч. 3 ст. 24 Закону, предмети неправомірної вигоди, а також одержані чи виявлені подарунки зберігаються в органі до їх передачі спеціально уповноваженим суб'єктам у сфері протидії корупції.

Положення цієї статті не поширюються на випадки одержання подарунка за наявності обставин, передбачених частиною другою статті 23 цього Закону. *(Примітка: якщо вартість таких подарунків одноразово не перевищує двох прожиткових мінімумів для працездатних осіб, встановлених на день прийняття подарунка, а сукупна вартість таких подарунків, отриманих від однієї особи (групи осіб) протягом року, не перевищує чотирьох прожиткових мінімумів для працездатних осіб, встановлених на 1 січня року, в якому прийнято подарунки).*

Частина 5 статті 24 Закону закріплює, що у випадку наявності в особи, зазначеної у пунктах 1, 2 частини першої статті 3 цього Закону, сумнівів щодо можливості одержання нею подарунка, вона має право письмово звернутися для одержання консультації з цього питання до Національного агентства з питань запобігання корупції, яке надає відповідне роз'яснення.

2. Обмеження щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування

Стаття 25 Закону України "Про запобігання корупції" містить обмеження щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності. Зокрема, частина 1 статті 25 Закону закріплює, що особам, зазначеним у пункті 1 частини першої статті 3 цього Закону, забороняється:

1) займатися іншою оплачуваною (крім викладацької, наукової і творчої діяльності, медичної практики, інструкторської та суддівської практики із спорту) або підприємницькою діяльністю, якщо інше не передбачено Конституцією або законами України;

2) входити до складу правління, інших виконавчих чи контрольних органів, наглядової ради підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку (крім випадків, коли особи здійснюють функції з управління акціями (частками, паями), що належать державі чи територіальній громаді, та представляють інтереси держави чи територіальної громади в раді (спостережній раді), ревізійній комісії господарської організації), якщо інше не передбачено Конституцією або законами України, крім випадку, передбаченого абзацом першим частини другої цієї статті.

Відповідно до ч. 2 ст. 25 Закону особа, призначена (обрана) на посаду, зазначену в пункті 1 частини першої статті 3 цього Закону, зобов'язана **не пізніше 15 робочих днів з дня призначення (обрання) на посаду** здійснити дії, спрямовані на припинення підприємницької діяльності та припинення її повноважень у складі правління, інших виконавчих чи контрольних органів, наглядової ради підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку (крім випадків, якщо особа здійснює функції з управління акціями (частками, паями), що належать державі чи територіальній громаді, та

представляє інтереси держави чи територіальної громади в раді (спостережній раді), ревізійній комісії господарської організації), якщо інше не передбачено Конституцією або законами України.

У строк, визначений абзацом першим цієї частини, особі, призначеній (обраній) на посаду, зазначену в пункті 1 частини першої статті 3 цього Закону, забороняється здійснювати підприємницьку діяльність, брати участь у діяльності та прийнятті рішень відповідними органами з дня призначення (обрання) на посаду та отримувати будь-які доходи (винагороду тощо) у зв'язку із здійсненням підприємницької діяльності або перебуванням у таких органах.

Згідно із ч. 3 ст. 25 Закону *обмеження, передбачені частиною першою цієї статті, не поширюються на* депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутатів місцевих рад (крім тих, які здійснюють свої повноваження у відповідній раді на постійній основі), присяжних, помічників-консультантів народних депутатів України, працівників секретаріатів Голови Верховної Ради України, Першого заступника Голови Верховної Ради України та заступника Голови Верховної Ради України, працівників секретаріатів депутатських фракцій (депутатських груп) у Верховній Раді України, працівників патронатних служб у державних органах, осіб, зазначених у підпункті "к" пункту 1 частини першої статті 3 цього Закону (крім осіб, зазначених в інших підпунктах пункту 1 частини першої статті 3 цього Закону).

Варто уточнити, що особами, зазначеними у підпункті "к" пункту 1 частини першої статті 3 цього Закону є члени правління Фонду соціального страхування України, Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття, Пенсійного фонду, Наглядової ради Пенсійного фонду.

Обмеження, передбачені пунктом 1 частини першої цієї статті, не поширюються на осіб молодшого начальницького складу служби цивільного захисту, які проходять службу в аварійно-рятувальних формуваннях та пожежно-рятувальних підрозділах у змінному режимі (за умови відсутності у таких осіб повноважень із здійснення заходів державного нагляду (контролю), реєстрації декларацій відповідності матеріально-технічної бази суб'єктів господарювання вимогам законодавства з питань пожежної безпеки, ліцензування), *науково-педагогічних, наукових працівників та здобувачів вищої освіти, зокрема військових навчальних закладів (закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання, військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти), залучених Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти на оплатній основі до проведення акредитації.*

Отже, вищезазначені особи можуть займатися оплачуваною або підприємницькою діяльністю, входити до складу правління, інших виконавчих чи контрольних органів, наглядової ради підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку.

3. Обмеження після припинення діяльності, пов'язаної з виконанням функцій держави, місцевого самоврядування

Стаття 26 Закону України “Про запобігання корупції” містить обмеження після припинення діяльності, пов'язаної з виконанням функцій держави, місцевого самоврядування.

Відповідно до ч. 1 ст. 26 Закону особам, уповноваженим на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, зазначеним у пункті 1 частини першої статті 3 цього Закону, які звільнилися або іншим чином припинили діяльність, пов'язану з виконанням функцій держави або місцевого самоврядування, забороняється:

1) протягом року з дня припинення відповідної діяльності укладати трудові договори (контракти) або вчиняти правочини у сфері підприємницької діяльності з юридичними особами приватного права або фізичними особами - підприємцями, якщо особи, зазначені в абзаці першому цієї частини, протягом року до дня припинення виконання функцій держави або місцевого самоврядування здійснювали повноваження з контролю, нагляду або підготовки чи прийняття відповідних рішень щодо діяльності цих юридичних осіб або фізичних осіб - підприємців;

2) розголошувати або використовувати в інший спосіб у своїх інтересах інформацію, яка стала їм відома у зв'язку з виконанням службових повноважень, крім випадків, встановлених законом;

3) протягом року з дня припинення відповідної діяльності представляти інтереси будь-якої особи у справах (у тому числі в тих, що розглядаються в судах), в яких іншою стороною є орган, підприємство, установа, організація, в якому (яких) вони працювали на момент припинення зазначеної діяльності.

Порушення встановленого пунктом 1 частини першої цієї статті обмеження щодо укладення трудового договору (контракту) є підставою для припинення відповідного договору.

Правочини у сфері підприємницької діяльності, вчинені з порушенням вимог пункту 1 частини першої цієї статті, можуть бути визнані недійсними.

У разі виявлення порушень, передбачених частиною першою цієї статті, Національне агентство з питань запобігання корупції звертається до суду для припинення трудового договору (контракту), визнання правочину недійсним.

Обмеження, встановлені цією статтею, поширюються на членів Ради Національного банку України.

4. Обмеження спільної роботи близьких осіб

Стаття 27 Закону України “Про запобігання корупції” містить обмеження спільної роботи близьких осіб.

Зокрема, згідно із ч. 1 ст. 27 Закону особи, зазначені у пункті 1 частини першої статті 3 цього Закону, не можуть мати у прямому підпорядкуванні

близьких їм осіб або бути прямо підпорядкованими у зв'язку з виконанням повноважень близьким їм особам.

Особи, які претендують на зайняття посад, зазначених у пункті 1 частини першої статті 3 цього Закону, зобов'язані повідомити керівництво органу, на посаду в якому вони претендують, про працюючих у цьому органі близьких їм осіб.

Положення абзаців першого та другого цієї частини не поширюються на:

1) народних засідателів і присяжних;

2) близьких осіб, які прямо підпорядковані один одному у зв'язку з набуттям одним з них статусу виборної особи, *крім випадків прийняття близької особи на роботу помічником-консультантом народного депутата України, помічником-консультантом депутата Верховної Ради Автономної Республіки Крим, помічником-консультантом депутата місцевої ради;*

3) осіб, які працюють у сільських населених пунктах (*крім тих, що є районними центрами*), а також гірських населених пунктах.

У разі виникнення обставин, що порушують вимоги частини першої цієї статті, відповідні особи, близькі їм особи вживають заходів щодо усунення таких обставин **у п'ятнадцятиденний строк**.

Якщо в зазначений строк ці обставини добровільно не усунуто, відповідні особи або близькі їм особи **в місячний строк** з моменту виникнення обставин підлягають переведенню в установленому порядку на іншу посаду, що виключає пряме підпорядкування.

У разі неможливості такого переведення особа, яка перебуває у підпорядкуванні, підлягає звільненню із займаної посади.

5. Утримання від виконання незаконних рішень чи доручень

Стаття 44 Закону України "Про запобігання корупції" називається "Утримання від виконання незаконних рішень чи доручень".

Відповідно до ч. 1 ст. 44 Закону особи, зазначені у пункті 1, підпункті "а" пункту 2 частини першої статті 3 цього Закону, незважаючи на приватні інтереси, утримуються від виконання рішень чи доручень керівництва, якщо вони суперечать закону.

Особи, зазначені у пункті 1, підпункті "а" пункту 2 частини першої статті 3 цього Закону, самостійно оцінюють правомірність наданих керівництвом рішень чи доручень та можливу шкоду, що буде завдана у разі виконання таких рішень чи доручень (ч. 2 ст. 44 Закону).

Згідно із ч. 3 ст. 44 Закону у разі отримання для виконання рішень чи доручень, які особа, зазначена у пункті 1, підпункті "а" пункту 2 частини першої статті 3 цього Закону, вважає незаконними або такими, що становлять загрозу охоронюваним законом правам, свободам чи інтересам окремих громадян, юридичних осіб, державним або суспільним інтересам, вона повинна негайно в письмовій формі повідомити про це керівника органу, підприємства, установи, організації, в якому вона працює, а виборні особи - Національне агентство з питань запобігання корупції.

Для розуміння змісту статті 44 Закону необхідно ще раз навести перелік осіб, зазначених у пункті 1, підпункті "а" пункту 2 частини першої статті 3 цього Закону.

Відповідно до п.1 ч. 1 ст. 3 Закону суб'єктами, на яких поширюється дія цього Закону, є:

1) особи, уповноважені на виконання функцій держави або місцевого самоврядування:

а) Президент України, Голова Верховної Ради України, його Перший заступник та заступник, Прем'єр-міністр України, Перший віце-прем'єр-міністр України, віце-прем'єр-міністри України, міністри, інші керівники центральних органів виконавчої влади, які не входять до складу Кабінету Міністрів України, та їх заступники, Голова Служби безпеки України, Генеральний прокурор, Голова Національного банку України, його перший заступник та заступник, Голова та інші члени Рахункової палати, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Уповноважений із захисту державної мови, Голова Верховної Ради Автономної Республіки Крим, Голова Ради міністрів Автономної Республіки Крим;

б) народні депутати України, депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутати місцевих рад, сільські, селищні, міські голови;

в) державні службовці, посадові особи місцевого самоврядування;

г) військові посадові особи Збройних Сил України, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України та інших утворених відповідно до законів військових формувань, крім військовослужбовців строкової військової служби, курсантів вищих військових навчальних закладів, курсантів вищих навчальних закладів, які мають у своєму складі військові інститути, курсантів факультетів, кафедр та відділень військової підготовки;

г) судді, судді Конституційного Суду України, Голова, заступник Голови, члени, інспектори Вищої ради правосуддя, посадові особи секретаріату Вищої ради правосуддя, Голова, заступник Голови, члени, інспектори Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, посадові особи секретаріату цієї Комісії, посадові особи Державної судової адміністрації України, присяжні (під час виконання ними обов'язків у суді);

д) особи рядового і начальницького складу державної кримінально-виконавчої служби, податкової міліції, особи начальницького складу органів та підрозділів цивільного захисту, Державного бюро розслідувань, Національного антикорупційного бюро України;

е) посадові та службові особи органів прокуратури, Служби безпеки України, Державного бюро розслідувань, Національного антикорупційного бюро України, дипломатичної служби, державної лісової охорони, державної охорони природно-заповідного фонду, центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику, і центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну митну політику;

є) Голова, заступник Голови Національного агентства з питань запобігання корупції;

ж) члени Центральної виборчої комісії;

з) поліцейські;

и) посадові та службові особи інших державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим;

і) члени державних колегіальних органів, у тому числі уповноважені з розгляду скарг про порушення законодавства у сфері публічних закупівель;

ї) Керівник Офісу Президента України, його Перший заступник та заступники, уповноважені, прес-секретар Президента України;

й) Секретар Ради національної безпеки і оборони України, його помічники, радники, помічники, радники Президента України (*крім осіб, посади яких належать до патронатної служби та які обіймають їх на громадських засадах*);

к) члени правління Фонду соціального страхування України, Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття, Пенсійного фонду, Наглядової ради Пенсійного фонду;

л) службовці Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку.

{Пункт 1 частини першої статті 3 доповнено підпунктом "л" згідно із Законом № 3585-IX від 22.02.2024}

Підпункт "а" пункту 2 частини першої статті 3 Закону України "Про запобігання корупції" має наступний зміст:

2) особи, які для цілей цього Закону прирівнюються до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування:

а) посадові особи юридичних осіб публічного права, які не зазначені у пункті 1 частини першої цієї статті, члени Ради Національного банку України (крім Голови Національного банку України), особи, які входять до складу наглядової ради державного банку, державного підприємства або державної організації, що має на меті одержання прибутку, господарського товариства, у статутному капіталі якого більше 50 відсотків акцій (часток) належать державі, члени Ради нагляду за аудиторською діяльністю Органу суспільного нагляду за аудиторською діяльністю, які не є особами, зазначеними у пункті 1 частини першої цієї статті, посадові особи та інспектори Інспекції із забезпечення якості Органу суспільного нагляду за аудиторською діяльністю, члени Ради Аудиторської палати України, посадові особи Аудиторської палати України та працівники комітету з контролю якості аудиторських послуг Аудиторської палати України та комітетів з контролю якості аудиторських послуг професійних організацій аудиторів та бухгалтерів, **Голова, заступники Голови, інші члени Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти, крім обраних з числа здобувачів вищої освіти та представників всеукраїнських об'єднань організацій роботодавців, а також посадові особи секретаріату Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти.**

Варто зазначити, що статтею 21 Закону України "Про запобігання корупції" передбачена участь громадськості в заходах щодо запобігання корупції.

Громадські об'єднання, їх члени або уповноважені представники, а також окремі громадяни в діяльності щодо запобігання корупції мають право:

1) повідомляти про виявлені факти вчинення корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, реальний, потенційний конфлікт інтересів спеціально

уповноваженим суб'єктам у сфері протидії корупції, Національному агентству з питань запобігання корупції, керівництву чи іншим представникам органу, підприємства, установи чи організації, в яких були вчинені ці правопорушення або у працівників яких наявний конфлікт інтересів, а також громадськості;

2) запитувати та одержувати від державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування в порядку, передбаченому Законом України "Про доступ до публічної інформації", інформацію про діяльність щодо запобігання корупції;

3) проводити, замовляти проведення громадської антикорупційної експертизи нормативно-правових актів та проектів нормативно-правових актів, подавати за результатами експертизи пропозиції до відповідних органів, отримувати від відповідних органів інформацію про врахування поданих пропозицій;

4) брати участь у парламентських слуханнях та інших заходах з питань запобігання корупції;

5) вносити пропозиції суб'єктам права законодавчої ініціативи щодо вдосконалення законодавчого регулювання відносин, що виникають у сфері запобігання корупції;

б) проводити, замовляти проведення досліджень, у тому числі наукових, соціологічних тощо, з питань запобігання корупції;

7) проводити заходи щодо інформування населення з питань запобігання корупції;

8) здійснювати громадський контроль за виконанням законів у сфері запобігання корупції з використанням при цьому таких форм контролю, які не суперечать законодавству;

9) здійснювати інші не заборонені законом заходи щодо запобігання корупції.

Громадському об'єднанню, фізичній, юридичній особі не може бути відмовлено в наданні доступу до інформації стосовно компетенції суб'єктів, які здійснюють заходи щодо запобігання корупції, а також стосовно основних напрямів їх діяльності. Така інформація надається в порядку, встановленому законом.

Список використаних джерел

1. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. (із змін.) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>.

2. Науково-практичний коментар до Закону України «Про запобігання корупції». Організація з безпеки та співробітництва в Європі. Координатор проектів в Україні / Наук. ред. Хавронюк М.І. – К.: Ваіте, 2018. – 472 с.

Контрольні питання:

1. Сформулюйте обмеження щодо використання службових повноважень чи свого становища особами, уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.

2. Які є загальні обмеження щодо одержання подарунків особами,

уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування?

3. Назвіть виключення із загального правила щодо дій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, прирівняних до них осіб у разі надходження пропозиції щодо подарунка.

4. Яким є порядок скасування нормативно-правових актів, рішень, виданих (прийнятих) з порушенням вимог цього Закону?

5. Сформулюйте основні обмеження щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.

6. В чому полягає зміст обмежень після припинення діяльності, пов'язаної з виконанням функцій держави, місцевого самоврядування і які правові наслідки їх порушення?

7. В чому полягають обмеження спільної роботи близьких осіб? Наведіть приклади і виключення із загального правила.